
ЛЕМЕЩЕНКО О.Р.,
старший викладач,
Северодонецький інститут
Міжрегіональної академії
управління персоналом,
м. Северодонецьк

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

В статті проаналізовано результати ефективності впровадження програми формування готовності старшокласників до усвідомленого батьківства. Доведено, що психологічна готовність старшокласників до усвідомленого батьківства обумовлюється особистісним, ціннісно-мотиваційним, когнітивним компонентами. Система формування психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства буде ефективною за умови включення в неї заходів спрямованих на розвиток кожного з позначених вище компонентів.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, готовність, старшокласники.

В статье проанализированы результаты эффективности внедрения программы формирования готовности старшеклассников к осознанному родительству. Доказано, что психологическая готовность старшеклассников к осознанному родительству обуславливается личностным, ценностно-мотивационным, когнитивным компонентами. Система формирования психологической готовности старшеклассников к осознанному родительству будет эффективна при условии включения в нее мероприятий направленных на развитие каждого из обозначенных выше компонентов.

Ключевые слова: родительство, осознанное родительство, готовность, старшеклассники.

The results of the effectiveness of implementation of the program of formation of readiness of the senior pupils to responsible parenthood are analyzed in this article. The psychological readiness of senior pupils to responsible parenthood caused by personal, value-motivational and cognitive components. The system of formation of psychological readiness of senior pupils to responsible parenthood will be effective to include in its activities aimed at the development of each of the components mentioned above. The program of formation (development) of psychological readiness for parenthood helped to develop the ability to differentiate values, after for ming experiment in 70.4% ofther espondents formation of high values. In the experimental group, 81.5% of high school students expressed the need for children in patronage in the care of another person, in love and tenderness. The forming experiment had a positive effect on the expression of empathy in the experimental group of high school students. Was 11.1% less compared to the low empathy. In 33.4% of high school students of the experimental group high empathy.

Key-word: *parenting, conscious parenting, readiness, high school students.*

Постановка проблеми. Розвиток та вирішення найгостріших демографічних проблем багато в чому визначається подіями, явищами і тенденціями в галузі сім'ї, материнства і дитинства. Без великого ризику помилитися можна стверджувати, що демографічній кризі завжди передуює криза традиційної сім'ї. Як соціальний інститут сім'я задовольняє потребу людей у відтворенні роду, а як мала група – відіграє величезну роль у вихованні і становленні особистості, її соціалізації.

Процес соціального переходу молоді людини з дитинства в світ дорослих, від одних соціальних ролей до інших складний і суперечливий. Прагнення молоді людини адаптуватися, інтегруватися в різні структури життєдіяльності спонукає її до пошуку власної моделі життєвого, соціального, професійного, особистісного самовизначення. Виникає потреба надати їй можливість підготуватися до створення власної сім'ї.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема усвідомленого батьківства розробляється пред-

ставниками різних галузей наукового знання - соціологами, філософами, психологами, педагогами. Широко вивчаються проблеми сім'ї, молоді сім'ї, сімейного виховання (А. Антонов, Н. Кузнецова, А. Мудрик, і ін.), розвитку особистості дитини в сім'ї (А. Варга, Ю. Гіппенрейтер, А. Захаров, С. Ковальов, В. Леві, А. Прихожан, А. Співаковська тощо), підготовки молоді до сімейного життя (С. Зайцева, Тобто Сичова, Т. Трапезников, В. Трухін, Н. Феоктистова та ін.); сутності батьківства (А. Беспалько, І. Братусь, Л. Буніна, І. Зверева, В. Кравець, Р. Лактіонова, А. Лещенко та ін) усвідомленого батьківства в психологічному аспекті (М. Ермихіна, В. Кон, Р. Овчарова, А. Співаковська, В. Столін, Р. Філіппова, В. Хамітова та ін.).

Виклад основних результатів дослідження. Програма формування психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства проведена на базі Медведівській ЗОШ І-ІІІ ступенів Чорноморської районної ради АР Крим, Северодонецькій ЗОШ І-ІІІ ступенів №5. Експериментальну групу склали 23 старшокласника, у

Таблиця 1

Динаміка рівня сформованості ціннісних орієнтацій у старшокласників експериментальної та контрольної груп (за М. Рокича)

Рівень сформованості ціннісних орієнтацій	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
високий	16	59,3	19	70,4	14	60,9	15	65,2
середній	11	40,7	8	29,6	9	39,1	8	34,8
низький	0	0	0	0	0	0	0	0

віці 16-17 років. Контрольну групу склали 27 юнаків та дівчат, у віці 16-17 років.

При повторній діагностиці використані ті ж методи, що і на етапі констатувального експерименту: методика „Реальна і ідеальна самість” (за К.Р. Роджерсом); дослідження рівня емпатійних тенденцій (І.М. Юсупов); методика „Ціннісні орієнтації” (інтерпретація за М. Рокичем і Г.У. Олпорт); тест „Ваша потреба в дітях” (А.Н. Сізанов); модифікована методика незакінчених ситуацій (МНС) для діагностики компетентності майбутніх батьків (автор Н.Д. Міхєєва).

Всі перераховані вище методи відповідають компонентам моделі психологічної готовності до усвідомленого батьківства (особистісний, ціннісно - мотиваційний, когнітивний).

Розглянемо узагальнені результати діагностики психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства з експериментальної та

контрольної груп.

Змістом ціннісно-мотиваційного компонента психологічної готовності до усвідомленого батьківства є ціннісні орієнтації старшокласників і вираженість потреби в дітях. Розглянемо динаміку ціннісних орієнтацій старшокласників контрольної та експериментальної груп. Наочно результати відображені у вигляді табл. 1.

Як і до формувального експерименту не виявлено старшокласників, у яких переважає теоретична система цінностей.

Розглянемо динаміку соціальної системи цінностей. Саме соціальна система цінностей є показником високого рівня розвитку ціннісно - мотиваційного компонента психологічної готовності до батьківства. У контрольній групі відбулися незначні позитивні зміни, на 4,3 % (1 особа) стало більше показників по виразності соціальних цінностей. У формуючої групі на 7,4 % (2 особи) стало більше показників по

Таблиця 2

Домінуючі цінності старшокласників експериментальної та контрольної груп (дані у%)

Види домінуючих цінностей	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Соціальні цінності	10	37	12	44,4	10	43,6	11	47,9
Економічні цінності	10	37	8	29,6	9	39,1	8	34,8
Політичні цінності	4	14,8	4	14,8	3	13	3	13
Естетичні цінності	3	11,2	3	11,2	-	-	-	-
Релігійні цінності	-	-	-	-	1	4,3	1	4,3

Таблиця 3.

Виразність потреби в дітях старшокласників експериментальної та контрольної груп (дані у%)

Виразність потреби в дітях	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Не виражена	7	25,9	5	18,5	10	43,5	9	39,1
Виражена	20	74,1	22	81,5	13	56,5	14	60,9

домінуванню соціальних цінностей. У формуючій групі після експерименту у 44,4 % старшокласників домінує соціальна система цінностей. Нагадаємо, що за Г.У. Олпорту, найвищою цінністю для соціального типу є любов людей. У чистому вигляді соціальна установка є альтруїстичної і тісно пов'язана з релігійними цінностями.

Після формуючого експерименту знизилася (на 7,4 %) число показників по домінуванню економічної системи цінностей у старшокласників (див. табл. 3.3). Економічна система цінностей домінує у 29,6 % старшокласників експериментальної групи і у 34,8 % учасників контрольної групи. Ці підлітки цінують те, що корисно або вигідно. Вони „практичні”. Підлітки з економічною системою цінностей цікавляться тим, як робити гроші; знання, що не знаходять конкретного застосування, вони вважають марними.

Не сталося змін у старшокласників експериментальної та контрольної групи, у яких домінуючими цінностями є політичні, естетичні та релігійні.

Крім ціннісних орієнтацій, ще од-

ним показником ціннісно-мотиваційного компонента психологічної готовності старшокласників до батьківства є виразність потреби в дітях.

Узагальнено та проаналізовано результати діагностики виразності потреби в дітях старшокласників експериментальної та контрольної груп. Наочно результати представлені у вигляді табл. 3.

У старшокласників контрольної групи виразність потреби в дітях залишилася практично без змін (лише на 4,4 % більше стало показників по вираженості потреби в дітях).

Трохи більше значні зміни відбулися в експериментальній групі. В експериментальній групі у 81,5 % старшокласників виражена потреба в дітях, в заступництві, в турботі про іншу людину, в любові і в ніжності. У 18,5 % старшокласників з експериментальної групи і 39,1 % старшокласників з контрольної групи не виражена потреба в дітях, більшою мірою їх турбує майбутня професійна та позасімейна діяльність.

Далі розглянемо динаміку особис-

Таблиця 4

Рівень самооцінки старшокласників експериментальної та контрольної груп (дані у%)

Рівень самооцінки	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Низький	2	7,4	1	3,7	1	4,3	1	4,3
Середній	12	44,4	9	33,3	6	26,1	6	26,1
Оптимальний	9	33,3	14	51,9	10	43,5	9	39,2
Психотичний	4	14,9	3	11,1	6	26,1	7	30,4

Таблиця 5

Рівень сформованості Я-концепції старшокласників експериментальної та контрольної груп (дані у%)

Рівень сформованості Я-концепції	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Недостатній	5	18,5	5	18,5	2	8,7	1	4,4
Оптимальний	14	51,9	18	66,6	11	47,8	11	47,8
Неадекватний	5	18,5	3	11,1	6	26,1	5	21,7
Психотичний	3	11,1	1	3,8	4	17,4	6	26,1

тісного компонента психологічної готовності до батьківства у старшокласників експериментальної та контрольної груп.

Нагадаємо, що зміст особистісного компонента психологічної готовності до батьківства - це самооцінка, рівень зрілості Я-концепції, рівень емпатії.

Узагальнено та проаналізовано результати діагностики самооцінки та рівня сформованості Я-концепції старшокласників експериментальної та контрольної груп. Наочно результати представлені у вигляді табл. 4, табл. 5.

Як видно за даними табл. 4 у старшокласників контрольної групи відбулися незначні негативні зміни в рівні самооцінки на 4,3% збільшилися показники психотичної самооцінки.

В експериментальній групі спостерігається позитивна динаміка: оптимальний рівень самооцінки у 51,9% учасників. Участь в програмі сприяло розвитку адекватного уявлення про

себе, розвитку об'єктивної, гнучкою самооцінки.

У контрольній групі у однієї людини рівень сформованості Я-концепції з неадекватного перейшов на психотичний, що відповідає даним отриманим за результатами діагностики самооцінки (див. вище). Крім цього, ніяких змін у рівні сформованості Я-концепції учасників контрольної групи не відбулося.

Відзначено, що після формуючого експерименту в експериментальній групі стало 66,6 % учасників з оптимальним рівнем сформованості Я-концепції (на 14,7 % більше ніж до формує експерименту). Оптимальний рівень сформованості Я-концепції - це показник того, що старшокласники усвідомлюють своє „Я”, приймають себе, бачать не тільки власні гідності, а й недоліки, прагнуть до саморозвитку. Відзначимо, що недостатній рівень сформованості Я-концепції у учасників експериментальної групи зали-

Таблиця 6

Рівень емпатії старшокласників експериментальної та контрольної груп (дані у%)

Рівень емпатії	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Низький	5	18,5	2	7,4	8	34,8	7	30,4
Середній	17	62,9	15	55,5	5	21,7	6	26,1
Високий	4	14,9	9	33,4	7	30,4	7	30,4
Дуже високий	1	3,7	1	3,7	3	13,1	3	13,1

Таблиця 7

Динаміка рівня педагогічної компетентності старшокласників як майбутніх батьків (дані з експериментальної та контрольної груп у%)

Рівень педагогічної грамотності	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Високий	12	44,4	16	59,3	6	26,1	6	26,1
Середній	12	44,4	10	37	9	39,1	9	39,1
Низький	3	11,2	1	3,7	8	34,8	8	34,8

шився на колишньому рівні (18,5 % до і після експерименту).

Узагальнені та проаналізовані результати діагностики рівня емпатії (як частини особистісного компонента психологічної готовності до батьківства) старшокласників експериментальної та контрольної груп. Наочно результати представлені у вигляді табл. 6

Як видно за даними табл. 6 показники по дуже високому рівню емпатійності у респондентів контрольної та експериментальної групи залишилися без зміни. У контрольній групі відбулися незначні зміни - на 4,4% стало менше показників за низьким рівнем емпатійності.

Формувальний експеримент мав позитивний вплив на прояв емпатійності у старшокласників експериментальної групи. На 11,1 % стало менше показників за низьким рівнем емпатійності. У 33,4 % старшокласників експериментальної групи висока емпатійність. Вони чутливі до потреб і проблем оточуючих, з інтересом ставляться до людей, товариські, некон-

фліктні. Високий рівень емпатійності відповідає високому рівню психологічної готовності старшокласників до батьківства.

Узагальнені та проаналізовані результати діагностики наявності педагогічних знань, що стосуються виконання батьківських функцій (педагогічна компетентність) у старшокласників експериментальної та контрольної груп. Наочно результати представлені у вигляді табл. 7

За даними табл. 7 видно, що у респондентів контрольної групи не відбулося змін у рівні педагогічної компетентності як майбутніх батьків.

Більшість учасників формуючого експерименту продемонстрували високий рівень педагогічної компетентності як майбутніх батьків, в ході діагностики у них виявлені достатні педагогічні вміння, що стосуються виконання батьківських функцій (59,3 %). Серед старшокласників експериментальної групи лише у 1 людини (3,7%) залишився низький рівень педагогічної компетентності. Середній рівень педагогічної компетентності у

Таблиця 8

Динаміка рівня психологічної готовності до батьківства у старшокласників експериментальної та контрольної груп (дані у%)

Рівень психологічної готовності до батьківства	Експериментальна група				Контрольна група			
	до		після		до		після	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Високий	13	48,1	17	62,9	7	30,4	7	30,4
Середній	9	33,3	8	29,6	10	43,5	11	47,8
Низький	5	18,6	2	7,5	6	26,1	5	21,8

37% учасників формуючого експерименту. У підсумку обчислений середній показник психологічної готовності до батьківства для кожного старшокласника.

Розглянемо узагальнені результати діагностики рівня психологічної готовності старшокласників експериментальної та контрольної груп. Наочно результати представлені у вигляді табл. 8.

За даними табл. 8 видно, що в цілому по контрольній групі спостерігається позитивна динаміка, але вона незначна (на 4,3% зменшилися показники за низьким рівнем психологічної готовності до батьківства).

В експериментальній групі відбулися суттєві позитивні зміни. В результаті участі в програмі формування психологічної готовності до батьківства у 62,9 % старшокласників виявлено високий рівень даної готовності; середній у 29,6 % і низький у 7,5 % учасників.

За даними табл. 8 видно, що 62,9 % старшокласників експериментальної групи психологічно готові до батьківства, мають необхідні знання, мотивацію і ряд особистісних властивостей.

Для підтвердження значущості змін, що відбулися ми розраховували t -критерій Стюдента за формулою 1.

$$t = \frac{(\bar{x}_1 - \bar{x}_2)}{\sqrt{\frac{S^2_1}{n_1} + \frac{S^2_2}{n_2}}}$$

де $\bar{x}_1$ - середнє на початку експерименту, $\bar{x}_2$ - середнє в кінці експерименту, S^2_1 - стандартне відхилення на початку експерименту, S^2_2 - стандартне відхилення в кінці експерименту; n_1, n_2 - число досліджуваних; t - точка значущості відмінностей середніх.

Стандартне відхилення вираховується за формулою 3.2.:

$$S = \sqrt{\frac{1}{n} \sum (x_i - \bar{x})^2}$$

де n - число досліджуваних, - індивідуальне значення, - середнє значення.

Точки значущості t : якщо $t < 1,96$, відмінність статистично незначуща; якщо $t \geq 1,96$, відмінність досить значуща; якщо $t \geq 2,58$ відмінність високо значуща; якщо $t \geq 3,1$ відмінність практично абсолютно значуща.

Розрахунки стандартного відхилення і значущості відмінностей середніх виконувалися в середовищі статистичного пакету statistika.

Точка значущості t по експериментальній групі дорівнює 2,52 -розходження досить значущі.

Точка значущості t по контрольній групі дорівнює 0,78 -розходження статистично незначущі.

Таким чином, доведено, що проведена програма сприяла формуванню психологічної готовності до батьківства, таких її компонентів як ціннісно-мотиваційний компонент (достатній рівень сформованості ціннісних орієнтацій, переважання соціальних цінностей); особистісний компонент (адекватна самооцінка, достатній рівень Я-концепції, високий рівень емпатійності); когнітивний компонент (адекватне уявлення про батьківські функції, педагогічна грамотність).

Розроблена програма забезпечує соціально-психологічні умови, що сприяють формуванню психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства.

Висновки. Апробовано програму формування психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства проведена на базі Медведівській ЗОШ І-ІІІ ступенів Чорноморської районної ради АР Крим, Северодонецькій ЗОШ І-ІІІ ступенів №5. Експериментальну групу склали 23 старшокласника, у віці 16-17 років. Контрольну групу склали 27 юнаків

та дівчат, у віці 16-17 років.

Виявлено, що в контрольній групі відбулися незначні зміни в особистісному, ціннісно-мотиваційному компонентах і не зафіксовано динаміки в когнітивному компоненті психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства. Незначний характер змін підтверджений за допомогою t -критерію Ст'юдента. Точка значущості t по контрольній групі дорівнює 0,78 - розходження статистично незначущі.

У юнаків і дівчат експериментальної групи відбулися більш значимі зміни. Участь в програмі сприяло формуванню ціннісно-мотиваційного компонента психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства (у більшості юнаків і дівчат експериментальної групи достатній рівень сформованості ціннісних орієнтацій, переважання соціальних цінностей); особистісного компонента (адекватна самооцінка, достатній рі-

вень Я-концепції, високий рівень емпатійності); когнітивного компонента (адекватне уявлення про батьківські функції, педагогічна грамотність). Значний характер змін підтверджений за допомогою t -критерію Ст'юдента. Точка значущості t по експериментальній групі дорівнює 2,52 - розходження досить значимо.

Доведено, що психологічна готовність старшокласників до усвідомленого батьківства обумовлюється наступними компонентами: особистісним (Я-концепцією, самооцінкою, емпатією), ціннісно-мотиваційним (сформованістю ціннісних орієнтацій, домінуючою системою цінностей, виразністю потреби в дітях), когнітивним (уявлення про батьківство). Доведено, що система формування психологічної готовності старшокласників до усвідомленого батьківства буде ефективна за умови включення в неї заходів спрямованих на розвиток кожного з позначених вище компонентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Овчарова Р. В. Психология родительства: [учебн. пос. для студ. высш. уч. зав.] / Р. В. Овчарова. – М.: Академия, 2000. – 368 с.
2. Сидоренко А. В. Проблема психологічної готовності студентської молоді до сімейного життя / А. В. Сидоренко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – № 2(28). – 2012. – с. 269–274.
3. Сизанов А.Н. Подготовка подростков к семейной жизни / Сизанов А.Н. – 2-е изд. – Мн., 1989. – 110 с.
4. Хартман О.Ю. До проблеми визначення стану сформованості навичок відповідального батьківства / О.Ю. Хартман // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: (Педагогічні науки). – березень 2009. – №5. – частина II. – С. 205–211.
5. Цзен Н.В. Психотренинг: игры и упражнения / Н.В. Цзен, Ю.В. Пахонов – М.: Физкультура и спорт, 1988. – 268 с.